

ÉRTEKEZÉSEK.

A magyarhoni mediterrán rétegekben előforduló conusokról.

Halaváts Gyulától.

(Előadva a m. földtani társulat 1880. évi május hó 5-én tartott szakülésén.)

Egy táblával.

A conusok a legkiterjedtebb és legérdekesebb csigákhoz tartoznak, melyek alakjuk szabályossága, valamint sajátosságos színezésük különfélesége által első sorban kitűnnek. Az élőfajok száma megközelíti az 500-at, a fossil fajok pedig — melyeknek első fellépésével a krétaformációban találkozunk, a harmadkorban pedig már igen el vannak szaporodva — 100-nál többre tehetők.

Maga az állat igen szűk lábbal bír; partlakó s leginkább a forró égj alatt tartózkodik.

Héjok vastag, kúpalaku, ritkán sávós (4. a. ábra) vagy bütykös (1. a. ábra), csak kevésbé, vagy épen nem kiemelkedő (3. a. ábra) sima (3. b. ábra) vagy bütykös (5. b. ábra) tekeresessel (Gewinde). A tekervények (Umgänge) számosak, töleséralakúak s csekély távolságban olyképen tekerednek, hogy csak az utolsó látszik s ugyszólván maga képezi az egész héjat (3. a. ábra), míg a belsőkből csak a felső szél látható. (3. b., 5. b. ábra).

Szájnyílása egyenes, sima, szűk, párhuzamos szélekkel, alul kissé kiszélesedve. A szájnyílást elzáró fedél hoszúkás négyszögalaku, kicsiny és alig $\frac{1}{3}$ -da a szájnyílás hoszának.

A héj általános alakjából következik, hogy a tekervények belső üre, melyben az állat tartózkodik, hosztengelye irányában öszenyomott (2. b., 4. b., 6. b. ábra) — A tekervények fala azonban a növéssel nem vastagodik, hanem itt is, mint több gasteropodánál azon sajátssággal találkozunk, miszerint a belső tekervények fala papírvékony s az állat e részt újra feloldja, hogy szerveinek egyenlő kiterjedés mellett több helyet biztosítson. — A mellékelt táblán közölt átmetszetek közül különösen a 4. b. ábra szépen mutatja ez utólagos megvékonyítást, mely nem csak a menet belső részére szorítkozik, hanem még a külső részre is kiterjed, úgy, hogy ma az eredetileg vastag falból csak papír-

vékonyága középrésze maradt meg. — De a míg egyrészt az állat az ürt tágitani igyekszik, a 2. b. és 6. b. alatt közölt átmetszeten azon sajátsággal is találkozunk, hogy egyidejűleg a régibb menetek ürének egy részét ismét kitölti s ez által a tekercs falát tetemesen megvastagítani igyekszik.

A conusok oly önálló és szorosan körvonalozott csoportot képeznek, hogy a zoologiai rendszerbe való elhelyezésük sok nehézséggel jár. — A puhányok rendezésénél a ma már mindinkább nagyobb körben elfogadott Adams-féle rendszer szerint e csigák egy külön családot (conideák) képeznek, mely több nemre s ezek némelyike ismét alnemekre oszlik és pedig a következőleg:

Család: Conideák.

I. nem: *Conus*;

1. alnem. *Stephanoconus*;
2. „ *Puncticulis*;
3. „ *Cononaxis*;
4. „ *Cylindrella*;

II. nem: *Nabeculla*;

III. „ *Dendroconus*;

1. alnem: *Lithoconus*;

IV. nem: *Leptoconus*;

1. alnem: *Rhizoconus*;

2. „ *Chelyconus*;

V. nem: *Cylinder*;

VI. „ *Hermes*;

VII. „ *Dibaphus*;

VIII. „ *Mauritia*.

Ezen nemek közül a magyarhoni mediterrán rétegekben a következő 6 van képviselve:

1. *Stephanoconus*; 2. *Dendroconus*; 3. *Lithoconus*; 4. *Leptoconus*; 5. *Rhizoconus* és 6. *Chelyconus*.

Az „Abhandlungen d. k. k. geol. R.-Anst.“ XII. kötetében Hoernes Rudolf és Auinger M. a tudomány jelen álláspontjához mérten a mediterránkoru gasteropodákat újra feldolgozzák. Nagy művek eddig megjelent első füzeté a conideák családját tárgyalja. E mű megjelenése volt indító oka annak, hogy a magyarhoni lelőhelyekről származó s egyrészt a magy. kir. földtani intézet, másrészt a magy. nemzeti muzeum gyűjteményében őrzött mediterránkoru conusokat átnézzem s a fentebb említett mű adatait felhasználva, előfordulásukról némelyeket közöljek.

A mediterrán rétegeinkben előjövő 6 nemet a következő alakok képviselik: ¹⁾

1. *Stephanoconus*. (1. ábra). Héja emelkedett tekeresű, a varratok vájtak. Az osztrák-magyar monarchiában csak egy, igen csinos kis alak fordul elő.

<i>Stephanoconus</i>	Lapugy	Szobb	Szállágy-Somlyó	Fraknó-váralja
— <i>Stachei R. Hoern. & Au.</i>	*	*	*	1

2. *Dendroconus*. (2. ábra). Zömök kúp- vagy pörgetyű-alaku héju; tekerese nyomott, külső széle a varratnál vájt. E nemet az osztrák-magyar monarchia mediterrán rétegeiben 12 alak képviseli, melyekből nálunk csak a következő 8 fordul elő.

<i>Dendroconus</i>	Lapugy	Nemesest	Kostej	Jablancza	Szobb	Riezing	Fraknó-váralja
— <i>Mojsvári R. Hoern. & Au.</i>	.	.	†
— <i>Neugeboreni R. Hoern. & Au.</i>	1
— <i>Austriacus R. Hoern. & Au.</i>	†
— <i>Daciae R. Hoern. & Au.</i>	†	†	.
— <i>Loroisi Kiener</i>	*	†
— <i>Voelslauensis R. Hoern. & Au.</i>	†	*	.
— <i>subraristriatus da Costa</i>	†	.	1	*	†	.	*
— <i>Steindachneri R. Hoern. & Au.</i>	†	.	.	*	.	.	.

¹⁾ Az előfordulási jelzést illetőleg:

1 = R. Hoernes és M. Auinger művében közölt előfordulás, melyet nekem nem sikerült konstatálni;

† = közölt és általam is konstatált előfordulás;

* = nem közölt előfordulás.

3. *Lithoconus*. (3. ábra). Héja kúpos, zömök; a varrat mellett gerincez. 9 e nemhez tartozó alakja közül nálunk a következő 7 fordul elő.

<i>Lithoconus</i>	Lapagy	Kostej	Felménés	Jablancza	Szobb	Riezing	Fraknóváralja
— <i>Aldrovandi Brocc.</i>	1	.
— <i>Karrerri R. Hoern. & Au.</i>	1	†	.
— <i>Neumayri R. Hoern. & Au.</i>	†
— <i>Mercati Brocc.</i>	†	.	*	*	*	1	1
— <i>Titzei R. Hoern. & Au.</i>	†	.	.	.	†	.	.
— <i>Hungaricus R. Hoern. & Au.</i>	†	1
— <i>Cacellensis da Costa</i>	†

4. *Leptoconus*. (4. ábra). Kupos, karesu, néha sávós héj, éles, homoru tekeresessel. Az utolsó tekervény a varratnál mélyen bevágott. Az osztrák-magyar mediterrán rétegekben kimutatott 9 alak közül nálunk a következő 7 jó elő.

<i>Leptoconus</i>	Lapagy	Bujtur	Nemészt	Kostej	Felménés	Szobb	Letkes	Hidas	Bán	Riezing	Fraknóváralja
— <i>Tarbellianus Grat.</i>	†	*
— <i>Haueri Partsch.</i>	†
— <i>Puschi Michti.</i>	†	.	†	†	.	†	1
— <i>extensus Partsch.</i>	†	.	†	1	.	*	1
— <i>antediluvianus Brug.</i>	†	.	.	1
— <i>Dujardini Desh.</i>	†	1	.	†	.	.	*	†	.	.	†
— <i>Brezinae R. Hoern & Au.</i>	†	*	.	*	*	†	.	†	*	1	*

5. *Rhizoconus*. (5. ábra). Héja kúpos, sima, tekerese rövid, de hegyes, az utolsó tekervény a varrat mellett gerincezes. 3 alakja közül nálunk csak 1 jó elő.

<i>Rhizoconus</i>	Lapugy	Bujtur	Felménés	Szobb	Hidas	Fraknó-váralja
— <i>ponderosus Brocc.</i>	†	†	*	†	†	1

6. *Chelyconus* (6. ábra). Héja emelkedett tekeresű, melynek kerülete erősen domborodott. Az utolsó tekervény a varrat mellett vajt. Hoernes 18 *Chelyconus* alakot hoz fel, melyek közül 16 jó elő és pedig

<i>Chelyconus</i>	Lapugy	Bujtur	Nemesest	Kostej	Jablancza	Szobb	Letkes	Hidas	Fraknó-váralja
— <i>Johannae R. Hoern. & Au.</i>	*
— <i>Transsylvanicus R. Hoern. & Au.</i>	†
— <i>Sturi R. Hoern. & Au.</i>	†
— <i>Otillae R. Hoern. & Au.</i>	†	*	.	.	.
— <i>Lapugyensis R. Hoern. & Au.</i>	†	.	.	1	*
— <i>Noe Brocc.</i>	1	.	*	.	*
— <i>Suessi R. Hoern. & Au.</i>	†	†	*	.	†
— <i>praelongus R. Hoern. & Au.</i>	†	1
— <i>Ensesfeldensis R. Hoern. & Au.</i>	†	1	1	1	.	†	.	.	.
— <i>fuscocingulatus Bronn.</i>	*	†	.	.	*	.	.	1	.
— <i>Vindobonensis Partsch.</i>	†	1	.	1	1
— <i>Mariae R. Hoern. & Au.</i>	†	1	1
— <i>ventricosus Bronn.</i>	†	†	.	†	1
— <i>rotundus R. Hoern. & Au.</i>	†	.	.	†	.	*	.	.	.
— <i>Schröckingeri R. Hoern. & Au.</i>	1
— <i>olivaeformis R. Hoern. & Au.</i>	†	.	.	1	*

Öszegezve a közölt adatokat, nálunk, a mediterrán rétegekben kimutatott 52 alak közül 42 feltalálható, 12 tehát az ausztriai rétegek tulajdona; nálunk ellenben 13 oly alak fordul elő, melyeket ott nem találtak.

A következő táblázat az egyes lelőhelyeken előforduló alakokat szám szerint felsorolva mutatja.

	Lapugy	Bujtur	Nemesest	Kostej	Felménés	Jablani- cza	Szilágy- Somlyó	Szobb	Letkes	Hidas	Bán	Riczing	Fraknó- váralja
Stephanocoenus	1	1	1	1
Dendrocoenus	7	.	1	2	.	1	.	2	.	.	.	2	1
Lithocoenus	6	.	.	1	1	1	.	2	.	.	.	3	1
Leptocoenus	7	2	2	5	1	.	.	4	1	2	1	1	4
Rhizoconns	1	1	.	.	1	.	.	1	.	1	.	.	1
Chelycoenus	15	4	2	5	.	4	.	5	1	2	.	.	5
Özesen	37	7	5	13	3	6	1	15	2	5	1	6	15

Szabadjon végül e helyen is megköszönöm Böckh J., Telegdi Roth L., Matyasovszky J. és Lóczy L. urak részéről tapasztalt azon lekötelező szívességet, mely szerint nevezett urak az egyrészt a m. kir. földtani intézet, másrészt a nemzeti muzeum gyűjteményeiben lévő conusokat készségesen rendelkezésemre bocsátották.

Adalék a Székelyföld fossil flórájához.

Dr. Staub Mórictól.

(Előadva a magy. földtani társ. 1880. évi deczember hó 1-én tart. szakülésén.)

Budai József tagtárs ur az 1879-iki év folytán szives volt két növény-lenyomatot mutatni, melyeket Bodos határán Erdélyben talált és melyekre nézve azt jegyezte meg, hogy képviselői volnának egy